

12 askelta selkokielellä opettamiseen

12 askelta selkokielellä opettamiseen

Johanna Kartio

Kansalaisopistojen liitto KoL –
Medborgarinstitutens förbund MiF ry
www.kansalaisopistojenliitto.fi

Copyright © Johanna Kartio, Kansalaisopistojen liitto KoL

Opetus- ja kulttuuriministeriö on tukenut julkaisun toteuttamista osana
Kansalaisopistojen liiton KEHO 2.0 -kehittämishanketta.

ISBN 978-952-5709-10-0 (pdf)

ISBN 978-952-5709-11-7

Ulkoasu ja taitto: grafismo.fi

Grano Oy, Helsinki 2016

Esipuhe

Hyvä lukija,

Kansalaisopistoissa on jo useamman vuosikymmenen ajan opetettu maahan muuttaneita monipuolisesti eri tyyppisillä ja pituisilla kursseilla. Erilaiset elämäntilanteet asettavat erilaisia tarpeita myös koulutettaville sekä koulutuksen sisällölle ja toteuttamistavalle. On tärkeää, että mahdollisimman moni – myös työelämän ja kotoutumiskoulutuksen ulkopuolelle jäävä – maahan muuttanut pääsisi integroitumaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Kansalais- ja työväenopistot ovat joustavuutensa ja matalan kynnyksensä takia erittäin luontevia maahanmuuttajakoulutuksen järjestäjiä. Suomea ja suomalaisuutta voi opiskella suomen kielen kurssien lisäksi myös muilla kansalaisopistoissa tarjottavilla kursseilla.

Kädessäsi oleva 12 askelta selkokieleen on tarkoitettu sinulle, joka opetat kansalaisopistossa ja kohtaat ensimmäisiä kertoja maahanmuuttajataustaisia opiskelijoita kurssillasi. Heitä voi olla yksi tai muutama suomenkielisten joukossa tai koko ryhmäsi saattaa koostua suomenoppijoista. Nämä 12 askelta johdattavat sinut selkokielisen opetuksen mielenkiintoiseen ja silmiä avartavaan maailmaan.

12 askelta selkokieleen ei ole valmis yhteen aineeseen sidottu opetuspaketti, vaan pikemminkin eri aineiden opetukseen soveltuva kokoelma hyväksi koettuja, toimivia keinoja ja toimintatapoja.

Kohdatessasi maahanmuuttajataustaisia opiskelijoita sinusta voi tuntua vaikealta viestiä riittävän yksinkertaisesti. Miten sanoa vaikeat asiat helpolla suomen kielellä eli selkokielellä? Miten asettua oppijan asemaan?

Nämä 12 askelta auttavat sinua suunnittelemaan ja toteuttamaan opetustasi toivottavasti niin, että kaikilla on hyvä olla kurssilla. Selkokielisestä viestinnästä hyötyvät suomenoppijoiden lisäksi myös muut oppijat, joilla on erilaisia oppimisen haasteita.

Menestystä tärkeään työhösi!

Helsingissä 15. syyskuuta 2016

Johanna Kartio
FM, S2-kouluttaja,
selkokielen asiantuntija

Jaana Nuottanen
Kansalaisopistojen liiton
toiminnanjohtaja

Sisällysluettelo

Teemaan liittyviä käsitteitä ja aineistoja	5
1. askel: Ole rohkea ja ota selkoa.	11
2. askel: Käytä yleistä sanastoa ja selitä uudet sanat.	15
3. askel: Korosta, toista ja rytmitä.	19
4. askel: Puhu yhdestä asiasta kerrallaan.	23
5. askel: Vältä vaikeita rakenteita.	25
6. askel: Keskustele, kysele, älä luennoi.	29
7. askel: Käytä ilmeitä ja eleitä.	33
8. askel: Ota kuvat ja esineet avuksi.	35
9. askel: Tutustu selkoaineistoihin ja käytä niitä soveltuvasti.	37
10. askel: Kirjoita selkeästi.	41
11. askel: Anna selkeitä ohjeita.	43
12. askel: Pyydä palautetta.	47
Lähteet	50

Teemaan liittyviä
käsitteitä ja aineistoja

Selkokieli

Selkokieli on suomen kielen muoto, joka on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. Se on suunnattu ihmisille, joilla on vaikeuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä. (Selkokeskus)

Selkokeskuksen laatimassa selkokielen määritelmässä puhutaan luettavuudesta, mutta myös suullista vuorovaikutusta on tutkittu. Tämän oppaan 12 askelta pohjautuvat Selkokeskuksen kehittämiin ohjeisiin suullisesta ja kirjallisesta selkokielestä. Ohjeita on sovellettu opetustilanteeseen suomenoppijoiden kanssa.

Ota askel kerrallaan, niin pystyt paremmin omaksumaan kaiken ohjeistuksen. 12 askelta selkokieleen tarjoaa yhden askelen joka opetuskerraksi 24-tuntiselle kurssille.

Selkokeskus

Selkokeskus on valtakunnallinen selkokielen asiantuntijakeskus. Selkokeskus kehittää selkokieltä ja tuottaa selkokielisiä aineistoja ihmisille, jotka eivät kielivaikeuksiensa vuoksi saa riittävästi tietoa ympäröivästä yhteiskunnasta.

Selkokeskus julkaisee selkokielisiä uutislehtiä, järjestää selkokieleen liittyviä koulutuksia, edistää selkokirjallisuuden julkaisemista Suomessa sekä toimii alan yhteistyö- ja tiedotuskanavana. Selkokeskus palvelee myös ammattilaisia ja viranomaisia, jotka tarvitsevat työsään selkokieltä. Lisäksi keskus edistää selkokieleen liittyvää tutkimusta.

Selkokeskuksen materiaaleja ja lisää tietoa selkokielestä löydät Selkokeskuksen nettisivuilta: www.selkokeskus.fi.

Suomenoppija

Suomenoppija tarkoittaa henkilöä, joka oppii suomea. Suomeen muuttaneet oppivat suomea monessa eri ympäristössä ja monella tavalla, eivät pelkästään suomen kielen kursseilla. Käsitettä suomenoppija käytetään nykyisin, kun halutaan korostaa oppimisen monipuolisuutta. Jokainen Suomeen muuttanut, jonka äidinkieli ei ole suomi ja joka haluaa oppia suomea, on suomenoppija. Suomenoppija oppii suomea kaupassa, virastossa, naapurilta, päiväkodissa, suomen kurssilla tai vaikkapa kansalaisopiston kädentaidon kurssilla.

Mitä enemmän opittavaa kieltä käyttää, sitä nopeammin ja monipuolisemmin sitä oppii. Jos oppijalla ei ole suomenkielisiä ystäviä tai muita mahdollisuuksia käyttää suomea arkielämässään, kansalaisopiston kurssit voivat olla hänelle tärkeä oppimisympäristö. Myös suomen kielen kurssit ovat tärkeä väylä kielen oppimiseen, mutta yksinään ne eivät riitä.

Kielitaidon arviointi

Kielitaidon arviointi kuuluu ammattilaisille eli suomen opettajille, jotka on koulutettu arvioimaan kielitaitoa. Nykyisin kielitaito kuvataan funktionaalisenä taitona: kielitaitokuvauksessa kerrotaan, millaisissa kielellisissä tilanteissa kielenoppija selviytyy. Suomessa käytetään nykyään yleisesti Eurooppalaista viitekehystä, joka on Euroopan neuvoston kehittämä kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin eurooppalainen viitekehys (Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment). Viitekehysten avulla arvioidaan kielenoppijan toiminnallista kielitaitoa. Taitotasosteikkoon voi tutustua osoitteessa http://www.edu.fi/download/119698_taitotasot.pdf.

Eurooppalainen viitekehys antaa viitteitä siitä, millaisista asioista oppija selviytyy, mutta varsinaiseen kielitaitoarviointiin tämä asteikko ei tällaisenaan riitä. Kielitaidon arviointi ei ole helppoa, ja se on aina jossain määrin subjektiivista. Miten esimerkiksi määritellään, onko oppijan puheessa ”paljon pitkiä taukoja, toistoja ja katkoksia” (taitotaso A1.1) vai voiko hänen keskustelutaidoistaan todeta, että ”puheessa on taukoja ja muita katkoksia” (taitotaso A1.2)? Kielitaito koostuu monista osataidoista ja oppijoiden kielitaitoprofiilit voivat olla hyvin erilaisia. Joku voi olla suullisessa ilmauksessaan B-tasolla, mutta kirjoittajana vaivoin A2-tasoa. Oppijan kielitaito voi myös vaihdella. Kaikilla on hyviä ja huonoja päiviä. Kielitaidon testauksessa pyritään testaamaan funktionaalista kielitaitoa, mutta testitilanne ei voi koskaan olla täysin luonnollinen kielenkäyttötilanne. Jotkut myös jännittävät tilannetta, jossa joutuu arvioinnin kohteeksi, ja silloin testitulokset ei anna oikeaa kuvaa oppijan taidoista.

Taitotasosteikkoon on kuitenkin hyvä tutustua, niin saa jonkinlaisen käsityksen siitä, mitä omat opiskelijat osaavat. A1-tasoa voi pitää vielä alkeistasona, A2-taso on perustaso, jossa sosiaalinen kanssakäyminen alkaa onnistua. B-tasolla oppija alkaa selviytyä arkielämässä ja B2-taso riittää työskentelyyn sekä vaativaankin kanssakäymiseen suomen kielellä.

Vastaanottokeskuksissa on järjestetty suomen opetusta hyvin vaihtelevasti. Lähes kaikille turvapaikanhakijoille järjestetään kuitenkin jonkin verran kielenopetusta, joten oleskeluluvan saaneet ovat todennäköisesti edenneet vähintään A1-tasolle. Silloin heidän kanssaan täytyy vielä viestiä hyvin yksinkertaisin lausein sekä käyttää paljon kuvia ja muuta materiaalia tukena. A2-tasolla oleville alkaa olla helpompaa selittää sanoja toisten sanojen avulla. Myös yksinkertaiset keskustelut onnistuvat.

Muita lähteitä ja aineistoja

Maahanmuuttajien opetukseen on viime aikoina kehitetty paljon materiaaleja ja netistä löytyy hyviä vinkkejä. Jos opetat maahanmuuttajille alkuvaiheen suomen kieltä, ainakin seuraavista voi olla hyötyä:

Menetelmä sivusto vapaaehtoistyötä tekeville kielioppaille:

<http://suomenkielisanootervetuloa.fi/>

Vapaasti käytettävää kuvamateriaalia on muun muassa Papunetin sivuilla:

<http://papunet.net/materiaalia>

Nuorten turvapaikanhakijoiden opettajille tarkoitettua materiaalia:

<http://www.nutukka.org/aiheet/suomen-kieli-ja-kulttuuri/>

Vähän edistyneemmille, mutta kuitenkin alkeistason oppijoille, on julkaistu ilmaista suomen kielen oppimateriaalia. Niistä voi olla hyötyä muidenkin aineiden opetuksessa. Tässä on linkkejä näihin materiaaleihin:

Aikuisten luku- ja kirjoitustaidon harjoitteluun:

http://turunkristillinenopisto.fi/application/files/6314/5372/5291/arjen_aakkoset.pdf

Hitaasti eteneville oppijoille sopiva materiaali:

http://turunkristillinenopisto.fi/application/files/2314/5372/5297/oikeesti_aikuisten_1_osa1.pdf

http://turunkristillinenopisto.fi/application/files/8814/5372/5305/oikeesti_aikuisten_2.pdf

KÄTS – suomen kielen oppimateriaalit

<http://www.helao.fi/kats-materiaalit/>

Ensimmäinen askel:
Ole rohkea ja
ota selkoa.

1. ASKEL

Periaatteessa selkokielellä opettaminen ei poikkea tavallisesta opettamisesta. Opettajan on aina muokattava puhettaan ja opetusmenetelmiään oppijoille sopiviksi.

Kun kohtaat maahan muuttaneita, tarvitset rohkeuden ja innostuksen lisäksi monikulttuurista osaamista. Kulttuurista osaamista ja kulttuurien välistä vuorovaikutusta on tutkittu paljon ja siitä on helppo löytää tietoa kirjoista ja internetistä. Liisa Salo-Leen artikkeli monikulttuurisesta osaamisesta on hyvä johdanto aiheeseen: <http://www.minedu.fi/etusivu/arkisto/2009/2708/globalivastuu.html>.

Aluksi tärkeintä on asenne. Opettajan on heittäydyttävä vuorovaikutukseen ja yritettävä löytää uusia tapoja sanoa asioita – sekä kielen että muiden välineiden avulla. Hänen on uskallettava ottaa riski siitä, että voi epäonnistua. Silloin ei yleensä epäonnistu. Jos ei pysty puhumaan heti tarpeeksi helppoa selkokieltä, se ei ole epäonnistumista. Onnistuminen on sitä, että saa kontaktin oppijoihin. Oppijoille välittyy tunne siitä, että opettaja haluaa auttaa heitä ja tekee kaikkensa, että he ymmärtäisivät. Jos linnoitautuu opettajanpöydän ja vanhojen menetelmien taakse ja valittaa oppijoiden heikkoa kielitaitoa, silloin epäonnistuu.

Kun opettaa maahanmuuttajia, tieto eri kulttuureista lisääntyy vähitellen ja se auttaa ymmärtämään oppijoita paremmin. Monikulttuurisessa vuorovaikutuksessa voi auttaa, jos hahmottaa ihmisen persoonan kolmitasoisena:

1. Kaikilla ihmisillä on paljon yhteistä. Tarpeemme ovat **universaaleja** eli meidän perustarpeemme ovat samat. Me kaikki tarvitsemme esimerkiksi ravintoa, lepoa ja suojaa. Haluamme rakastaa ja tulla rakastetuiksi, tarvitsemme yhteisöä ja arvostusta yksilöinä.
2. **Kulttuurinen** taso vaikuttaa siihen, miten me toteutamme universaaleja tarpeitamme. Esimerkiksi tarve liittyä toisiin ihmisiin toteutuu eri kulttuureissa eri tavalla: yhteisöllisissä kulttuureissa eletään suurperheissä ja perheellä on suuri vaikutusvalta yksilön elämään. Yksilöllisyyttä korostavissa kulttuureissa perheen perustaminen ja puolison valinta nähdään yksilön omina päätöksinä.

Kulttuuri vaikuttaa paljon siihen, miten me olemme vuorovaikutuksessa toistemme kanssa. Meillä on taipumus pitää oman kulttuurimme tapoja ja käytäntöjä universaaleina ja ajatella, että toisen kulttuurin edustaja on ”outo”, kun hän toimii oman kulttuurinsa koodiston mukaan. Tieto eri kulttuureista auttaa näkemään, mitkä toimintatapamme liittyvät kulttuuriin.

3. Kaikki me olemme yksilöitä. Meillä on oma persoonamme, oma temperamenttimme. Joskus tulkitsemme kaiken ihmisen käytöksen kulttuurista johtuvaksi, mutta **yksilöllinen**

taso täytyy myös pitää mielessä. Taipumuksemme stereotyyppien eli ryhmäleistysten luomiseen voi vaikuttaa niin, että näemme kaikki ihmiset vain kulttuurinsa edustajina.

Mieti, miltä sinusta tuntuisi, jos joutuisit menemään kurssille, jonka opetuskieltä et hallitse. Mene sellaiselle kurssille. Tai mene jonkin sinulle uuden kielen alkeiskurssille. Saat tuntea kurssilaisten tilanteeseen.

Vinkkejä ja toiminnallisia ideoita kurssin aloitukseen

Niin kuin aina, alussa on tärkeää tutustua ja ryhmäytyä. Kun oppijat voivat luottaa toisiinsa ja opettajaan, he tuntevat olonsa turvalliseksi. Se tukee oppimista.

Jos joukossa on suomenoppijoita, ryhmäytymisen avuksi sopivat toiminnalliset leikit, joissa kielen merkitys ei ole suuri tai joissa käytetään yksinkertaista kieltä. Alle on kerätty joitakin esimerkkejä leikeistä.

Nimipiiri

Nimipiirin voi pitää erilaisena oppijoiden kielitaidon mukaan. Yksinkertaisimmillaan se on tällainen:

1. Koko ryhmä asettuu piiriin. *Piiri* voi olla oppijoille uusi sana, mutta se on helppo näyttää elehtien.
2. Opettajan vasemmalla puolella oleva henkilö sanoo nimensä.
3. Hänen vasemmalla puolellaan oleva henkilö sanoo edellisen piiriläisen nimen ja sitten omansa.
4. Kolmantena oleva henkilö sanoo kahden edellisen nimet ja sitten omansa.
5. Leikki jatkuu näin, kunnes viimeisenä olevan opettajan täytyy sanoa kaikki nimet.

Oppijoiden muistikapasiteetti voi olla hyvin erilainen ja osaa voi jännittää. Siksi on tärkeää luoda hyväksyvä ja ystävällinen tunnelma. Kenenkään ei ole pakko muistaa nimiä, vaan yhdessä nauraen autetaan muita. Nimet voivat olla vaikeita myös opettajalle. Hänen ei tarvitse muistaa kaikkia nimiä, mutta tosissaan täytyy yrittää, jotta on oppijoiden kanssa samassa veneessä.

Jos oppijoiden kielelliset taidot riittävät, nimipiirin voi toteuttaa niinkin, että jokainen kertoo nimensä lisäksi myös jotain muuta itsestään. Se voi olla harrastus, ammatti, kansallisuus, äidinkieli tai jotain muuta.

Jos ryhmä on pieni, nimipiirin voi toistaa seuraavillakin opetuskerroilla. Joka kerta voidaan valita jokin uusi asia, jonka oppijat kertovat itsestään piirissä. Jos ryhmässä on yli 10 henkilöä, nimipiiri vie liian paljon aikaa eikä sitä ole mielekäästä toteuttaa useana opetuskertana.

Nimipiiri on hyvä jäänsärkijä ja lisäksi se auttaa oppijoita tutustumaan toisiinsa.

Pallohaastattelu

Tässäkin tutustumisleikissä ollaan piirissä. Ensinnäkin opettajalla on pallo (kevyt, mielellään tekstiilipallo, niin sitä on helppo heittää eikä se osuessaan satu kehenkään). Hän heittää pallon jollekulle piirissä olevalle henkilölle. Samalla hän sanoo oppijan nimen ja kysyy häneltä jotain. Esimerkiksi: ”Ali, missä sinä asut?” tai ”Marina, mitä sinä harrastat?” Se oppija, joka saa pallon, vastaa kysymykseen. Sen jälkeen tämä oppija sanoo jonkun toisen oppijan nimen, esittää kysymyksen ja heittää pallon tälle. Näin edetään, kunnes kaikki ovat saaneet pitää palloa. Tässäkin on tärkeää, että tunnelma pysyy rentona. Ei haittaa, jos joku ei pysty sanomaan mitään tai jos tulee virheitä. Opettaja ja muut oppijat voivat heti auttaa ja tukea, jos joku jää etsimään sanoja.

Kysymysten valinta riippuu oppijoiden kielitaidosta. Jos he ovat aivan alkuvaiheessa, on hyvä kysyä kaikilta sama kysymys. Edistyneempien kanssa ideana voi olla, että kaikkien pitää kysyä eri kysymys.

Luokassa kiertäminen ja tietojen kerääminen kavereilta

Yksi tapa tutustua toisiin oppijoihin on, että jokainen oppija kerää kaikkien muiden perustiedot paperille. Aluksi opettaja jakaa ryhmäläisille paperin, jossa on taulukon muotoisesti tilaa kaikkien perustiedoille. Jokainen oppija kiertää luokassa vapaasti ja kerää toisten tiedot taulukkoon. Jos ryhmäläiset haluavat, he voivat kerätä myös toistensa puhelinnumerot talteen tällä menetelmällä. Kaikki eivät ehkä halua antaa numeroaan, ja sitä toivetta täytyy tietysti kunnioittaa.

Nimi:	Kotimaa:	Äidinkieli:	Harrastukset:

Lisää toiminnallisia harjoituksia erilaisiin tilanteisiin (tutustuminen, ryhmäytyminen, palautteen antaminen) löytyy muun muassa Suomen Pakolaisavun Vertaisryhmätoiminnan oppaasta maahanmuuttajatyöhön: <http://docplayer.fi/1383690-Vertaisryhmätoiminnan-opas-maahanmuuttajatyohon.html>.

Toinen askel:
Käytä yleistä sanastoa
ja selitä uudet sanat.

2. ASKEL

Perusohje on: käytä yleistä, tuttua sanastoa. Ohje on selvä, mutta silti usein käytännössä vaikea noudattaa. Kenelle tuttua sanastoa? Onko minulle tutuin sanasto tuttua myös suomenoppijalle?

Helpot sanat

Helpot sanat ovat yleensä lyhyitä, yksinkertaisia ja puheessa yleisiä sanoja: *nauraa, pieni, asunto* jne. Ne ovat konkreettisia arkielämän sanoja: *tee se itse vs. tee se omaehtoisesti, soita vs. aseellinen konflikti, tehdä vs. toteuttaa*.

Aina emme voi tietää suomenoppijan sanavaraston laatua ja laajuutta, mutta opetustilanteessa kannattaa muistaa, että meille hyvin tutut sanat voivat olla heille vieraita. Maahan hiljattain muuttanut voi tuntea sanat *maahanmuuttovirasto* ja *oleskelulupahakemus*, mutta hän ei tiedä, mitä tarkoittaa *haarukka*.

Kannattaa käyttää ensin itselle tuttuja arkipäivän sanoja. Konkreettiset sanat on helppo selittää, jos oppija ei niitä tunne. Haarukan voi näyttää tai piirtää, mutta esimerkiksi näkökulma tai lomautus ovat abstrakteja sanoja ja paljon vaikeampia selittää.

Vaikeat sanat

Vaikea sana on tyypillisesti jokin erikoiskielen sana tai käsite:

depressiivinen käyttäytyminen, syötevirhe, henkilökohtainen budjetointi, toimintakykyarvio, jatkuvalämmitteinen kiuas, järjestää keittraus, syyntakeeton, eurobondit, linkkikonteksti, esteettömyysarviointi, homotsygoottinen, ravinnekuormitus, onteloeläin, peitinkalvo, tilauskanta, suisidaalinen, avoterveydenhuolto, lähdesuoja...

Jos sana on lainasana ja oppijan äidinkieli on jokin indoeurooppalainen kieli (esimerkiksi englanti), lainasana voi olla hänelle helpompi kuin suomalainen vastine. Esimerkiksi *demokratia* on tutumpi käsite kuin *kansanvalta*. Jos suomenoppija on esimerkiksi lääkäri, sana *suisidaalinen* ei välttämättä ole vaikea, koska lääkärien erikoiskieli on osittain kansainvälistä. Mutta kaikille muille sana on vaikea, suomennettunakin *itsetuhoinen* on todennäköisesti vaikea.

Useimmiten alkuperäiset suomen kielen sanat ovat helpompia kuin lainasanat, ja niitä kannattaa suosia puheessaan. Suomenoppijan kannattaa myös tutustua suomenkielisiin sanoihin käyttämällä niitä.

Helppoja, tavallisia sanoja voidaan myös käyttää erikoisissa merkityksissä, jolloin niistä tulee vaikeita:

tykittää kamaa, saada monoa, avata luottohana, aivovuoto

Puhujalla on yleensä melko hyvä tuntuma siihen, mitkä sanat ovat yleisiä ja mitkä ovat harvinaisia hänen äidinkieleessään. Useimmiten hahmotamme, kuinka yleisiä substantiivit ovat, mutta partikkeleihin ja pronomineihin emme kiinnitä samalla tavalla huomiota. Silti juuri ne voivat olla suomen oppijalle vaikeita. Esimerkiksi sanojen *se* ja *ne* taivutus on suomea alkuvaiheessa opettelevalle uusi asia. Seuraavissa esimerkeissä on taivutettu *se-* tai *ne-*sanaa sillä tavalla, että alkuvaiheen oppijan olisi vaikea ymmärtää:

*Tässä on paljon erilaisia värikyniä. Niitä voi käyttää vapaasti.
Ota kattila. Siinä voit lämmittää keiton.*

Tässä on parempi toistaa sana:

*Tässä on paljon erilaisia värikyniä. Voit käyttää värikyniä vapaasti.
Ota kattila. Kattilassa voit lämmittää keiton.*

Myös sellaiset sanat kuin *kuitenkin*, *silti*, *nimenomaan*, *sen tähden* voivat olla vieraita. Näiden sanojen avulla puhuja periaatteessa helpottaa kuulijaa kertomalla, miten asiat liittyvät toisiinsa tai mikä puhujan kanta on hänen kertomiinsa asioihin. Suomea oppivalle ne voivat olla vieraita ja tekevät puheenvuorosta täysin käsittämättömän. Esimerkiksi lause: *Ulkona satoi, mutta Pekka lähti kauppaan* on todennäköisesti helpompi suomenoppijalle kuin lause: *Ulkona satoi, mutta Pekka lähti kuitenkin kauppaan*. Sana *kuitenkin* voi aiheuttaa pohdintaa: Lähtikö Pekka kauppaan vai ei? Kertooko *kuitenkin* millä kulkuneuvolla hän meni? Vieras sana ja sen merkityksen pohtiminen pysähdyttää kuuntelun joksikin aikaa. Siksi sanoja täytyy myös toistaa ja sanoa lauseet monella tavalla.

Muista välttää murre sanoja. Myös murteellista sanojen taivutusta pitäisi välttää, esimerkiksi *Turkku* --> *Turkuun*. Jos puhut vahvasti murretta, yritä ainakin välillä löytää sanoille yleiskielinen vastine. Toki, jos suomenoppija on asunut pitkään tietyllä murrealueella, hän ehkä ymmärtääkin paremmin juuri sen alueen murretta. Varsinkin oppimisen alkuvaiheessa yleiskielisyys on kuitenkin varmempi vaihtoehto.

Miten selittää vaikeat sanat?

Sanojen selittämiseen harjaantuu. Pitkään suomenoppijoita kohdanneet ovat jo aika taitavia selittämään vaikka mitä. Alias-peli on hyvää harjoitusta sanan selitykseen. Alias on myös hyvä suomen kielen harjoittelukeino kielenoppijalle.

Jos huomaat, että opiskelija ei ymmärrä käyttämäsi sanaa, toimi seuraavasti:

- Ensin kannattaa toistaa sana. Ehkä oppija on juuri opiskellut sanaa ja hänellä menee aikaa siihen, että hän prosessoi eli etsii sanan muististaan. Pelkkä toisto siis voi auttaa.
- Jos toisto ei riitä, voit etsiä sanalle synonyymeja. Alkuvaiheen oppijalle synonyymikaan ei ehkä ole tuttu.

- Sen jälkeen voit miettiä, miten havainnollistaa sanaa. Jos se on esine, sen voi piirtää tai voi näyttää, miten se toimii.
- Jos kyseessä on abstrakti sana, selittäminen on hankalampaa. Esimerkiksi sanan *yhteiskunta* selittämisessä joudut todennäköisesti luopumaan täydellisestä määritelmäselityksestä. Yhteiskuntaa et voi piirtää, et haistaa, et koskea, et maistaa. Yhteiskunta on olemassa vain ihmisten mielissä ja ihmisten tekemissä sopimuksissa. Silti siihen kuuluu konkreettisia asioita, esimerkiksi tietyn yhteiskunnan jäsenet tai tietyt laitokset. Ne voi havaita aistein: voit nähdä tietyn alueen käräjäoikeuden rakennuksen tai sairaalan. Selityksessä onkin hyvä lähteä liikkeelle käsitteen konkreettisista ilmenemismuodoista: mitä kaikkea yhteiskuntaan kuuluu ja millä tavalla yhteiskunta vaikuttaa itse kunkin elämään.
- Abstraktin sanan selitystapa riippuu myös siitä, onko oppijan mielessä olemassa oma-kielinen vastine sanalle eli onko käsite tuttu hänelle ennalta. Jos hän tietää sanan omalla äidinkielellään, kysymys on vain kääntämisestä, mutta muuten hänen on opittava koko käsite. Osalla Suomeen tulleista on heikko koulutustausta, ja osa on tullut tänne luku- ja kirjoitustaidottomina. Silloin abstraktin oppiminen on vaikeaa. Aina ei ole mielekästä yrittää selittää vaikeita sanoja, vaan puhujan kannattaa vaihtaa koko lähestymistapansa ja ehkä jopa puheenaihe, jos asia tuntuu liian vaikealta.
- Esimerkiksi lähihoitajakoulutuksen alkuvaiheessa moni suomenoppija on tuskastunut kasvatustieteen termeihin, jotka ovat käsitteinä heille uusia. Mitä tarkoittaa kognitiivinen kehitys? Mitä ovat sosiaalis-emotionaaliset vaikeudet? Nämä käsitteet ovat uusia myös äidinkielisille opiskelijoille, mutta he saavat niihin selityksen omalla äidinkielellään.
- Jotkut opiskelijat käyttävät sanakirjaa. Jotkut käyttävät sitä kaiken aikaa. Sanakirja on hyvä renki, mutta huono isäntä. Nykyisin, kun sanakirja on puhelimesta tai tietokoneesta, siitä on tullut liian usein isäntä. Jos keskustelija käyttää koko ajan sanakirjaa, hän ei pysty kuuntelemaan merkityskokonaisuuksia. Sen lisäksi hän ei opi muistamaan uusia sanoja, koska hänellä on koko ajan mielessään oman äidinkielen vastine sanalle. Sanakirja on hyvä silloin, jos oppija on ensin yrittänyt selvittää sanan merkitystä toisin keinoin ja jos sanalle on tarkka vastine omassa kielessä. Sitähän me opettajat yleensä emme voi tietää. Google-kääntäjää ei pitäisi käyttää oikeastaan koskaan. Se tuottaa liian usein vääriä tai täysin käsittämättömiä käännöksiä. Jos käännökset vielä onnistuvatkin (joskus), suora kääntäminen Googlessa tai muussa vastaavassa ohjelmassa estää myös tehokkaasti oppimisen. Olisi hyvä, jos oppitunnin alussa voitaisiin sopia, että sanakirjaa käytetään vasta, kun muut keinot eivät toimi. Varsinkin toiminnallisessa tai vuorovaikutuksellisessa opetuksessa sanakirjan käyttö häiritsee itse oppimisprosessia.

Kun selität sanaa, lähde liikkeelle siitä, mitä oppija jo tietää tai osaa. On helpompi ottaa vastaan uutta tietoa, uusia sanoja ja käsitteitä, kun voi ajatuksissaan sijoittaa sanat ja käsitteet johonkin itselle tuttuun kehikseen. Jos esimerkiksi selität, mitä on kierrätys, aloita osoittamalla roskista luokassa ja kertomalla, mihin roskat päätyvät.

Kolmas askel:
Korosta, toista ja
rytmitä.

3. ASKEL

Korosta!

Puheessa ja varsinkin opetuspuheessa korostetaan yleensä tärkeitä asioita spontaanisti. Etenkin suomenoppijoiden kanssa kannattaa korostaa.

Tärkeät sanat on hyvä kirjoittaa taululle ja niitä voi toistaa monta kertaa. On hyvä myös pyytää oppijoita sanomaan sanat ääneen, joko yhdessä tai yksittäin. Aluksi voi tuntua oudolta pyytää aikuisia ihmisiä sanomaan sanat ääneen. Mutta se on oppimisen kannalta hyvä. Kuvittele itsesi kielikurssille ja ajattele, että oppijat ovat samassa tilanteessa. Heille kaikki suomenkieliset tilanteet ovat myös tapa oppia suomea, vaikka oppimisen fokus olisi jossain muualla.

Korostaa voi myös elein. Jos sinulla on taipumus korostaa käsin puhetta, se on hyvä. Käsienvälisten liikkeillä voi osoittaa, mitkä sanoista ovat ydinsanoja. Käsillä ja muuten elehtimällä voi myös näyttää asioita: suuntia (vasen – oikea, pohjoinen – etelä), kokoa (iso – pieni – pikkuruinen), muutoksen suuntaa (laihtua – lihoa, pimetä – valjeta, nousta – laskea) ja oikeastaan melkein mitä vain. Eleet, puhe ja intensiivisempi kontakti oppijoihin kertovat, milloin puhutaan tärkeästä asiasta.

Myös vaihtoehtojen esittämiseen korostavat eleet sopivat hyvin. Voit kysyä esimerkiksi, mitä oppija mieluummin tekee vapaa-aikana: *Mitä tykkäät tehdä vapaa-aikana? Luetko vai urheiletko?* Kun sanot *luetko*, aseta vasen kätesi eteesi kämmen ylöspäin, kun sanot *urheiletko*, aseta oikea käsi samoin eteesi. Se auttaa kuulijaa hahmottamaan, että on kaksi vaihtoehtoa, joista pitää valita.

Toista!

Toisto on yksi kielenoppimisen perusmenetelmistä. Toista siis rohkeasti sitä, mitä itse puhut. Toista myös oppijan puhetta. Perinteisesti opetuspuheessa opettaja toistaa oppijan puheenvuoron korjattuna. Jos oppija esimerkiksi sanoo: *Minulle on hyvää*, opettaja toistaa puheenvuoron muokattuna: *Aha, sinulle KUULUU hyvää*. Suomen oppitunnilla yleensä oppija vielä toistaa oman puheenvuoronsa korjattuna, mutta jos ei olla suomen tunnilla, se ei ole tarpeen. Oppija saattaa spontaanisti toistaa oman puheenvuoronsa, mutta jos hän ei sitä tee, sitä ei tarvitse pyytää.

Jos ei olla suomen tunnilla, virheitä ei kannata hakea. Ne voi oikaista, mutta niihin kannattaa kiinnittää enemmän huomiota vain silloin, jos oppijan puheenvuoroa ei pysty ymmärtämään tai jos hän sanoo jotain tahattoman koomista.

Syksyllä 2015, kun Suomeen tuli yllättäen valtava määrä turvapaikanhakijoita, vastaanottokeskuksen vapaaehtoistyöntekijöille tehtiin opetuspaketti suomen kielestä. Se pe-

Korosta! Toista! Rytmitä!

rustuu juuri toistomenetelmään. Se on suunnattu aivan alkuvaiheessa oleville oppijoille, mutta sen menetelmistä voi olla hyötyä muulloinkin. Opetuspaketti löytyy täältä: <http://suomenkielisanootervetuloa.fi/>.

Rytmitä!

Yleensä kielenoppijoille puhutaan keskimääräistä hitaammin ja puheessa pidetään taukoja. Jossain määrin se on välttämätöntä, sillä monen melko edistyneenkin kielenoppijan on vaikea seurata normaalilla nopeudella etenevän puheen virtaa. Mieti, miten itse ymmärrät vaikkapa nopeaa keskustelua tai radiopuhetta sellaisella vieraalla kielellä, jonka perusteet hallitset, mutta jossa et kuitenkaan ole kovin edistynyt.

Jos haluaa suomen oppijan ymmärtävän, kannattaa puhua vähän normaalia hitaammin. Sanojen välillä ei kuitenkaan kannata pitää taukoja (ns. paikallisradiopuhe). Se on karhunpalvelus kielenoppijalle, koska hänen korvansa on hyvä harjaantua kuulemaan puhevirtaa. Taukoja voi pitää tavallista enemmän, mutta ne on hyvä pitää asiakokonaisuuksien välissä. Suomen kielessä pääpaino on sanan ensimmäisellä tavulla. Kielenoppijan on hyvä oppia tunnistamaan se. Jos pidät taukoa joka sanan välissä, painotus ei enää ole tärkeää.

Anna siis oppijalle aikaa ymmärtää, mutta älä tarjoa luonnotonta mallia. Suomenopettajia syytetään joskus siitä, että he puhuvat liian hitaasti ja puhetaan luonnottomasti tauottaen. Syytös on varmasti jossain määrin aiheellinen, mutta opettajan on jotenkin luovittava ymmärretyksi tulemisen ja oikean puhemallin antamisen välillä. Alkuvaiheessa voi puhua hyvinkin hitaasti, mutta oppijoiden edistyessä puherytmiä täytyy nopeuttaa.

Kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa on helppo käyttää monia eri keinoja ymmärtämisen auttamiseksi, kun eleet ja ilmeet ja oppijan puheenvuorot ovat mukana viestinnässä. Ylen uutiset selkosuomeksi antaa yhdenlaisen puheen mallin, kun kyseessä on helpotettu uutispuhe. Selkouutisten puherytmi on selvästi normaalia uutispuhetta hitaampi. Myös kieli on helpotettua. Selkouutisissa tarjotaan kuulijalle Ylen päivän uutisten keskeiset aiheet, joten aiheet voivat olla välillä hyvinkin abstrakteja ja vaikeita. Siksi puherytmi on tärkeää pitää hitaana.

Ylen selkouutisiin voi tutustua täällä: <http://yle.fi/uutiset/selkouutiset>.

Neljäs askel:
Puhu yhdestä asiasta
kerrallaan.

4. ASKEL

Joskus puheen ymmärtäminen on vaikeaa, koska puhuja ei jäsennä sanottavaansa johdonmukaisesti. Tyypillisesti arkipuhe on tällaista, eikä se yleensä haittaa ymmärtämistä. Mutta opetustyössä on suunniteltava etukäteen, miten saa kerrottua vaikean asian niin, että puhe etenee tarpeeksi johdonmukaisesti. Opetustilanteessa opettaja antaa usein ohjeita tai luennoi jostain asiasta. Näissä tilanteissa puhe täytyy suunnitella. Suomenoppijoita varten kannattaa suunnitella lyhyempikin puheenvuoro selkeäksi. Suunnittelu ei tarkoita sitä, että siihen käyttää aikaa tunteja ja tekee itselleen kaavioita (joskus ehkä sitäkin), vaan että mielessään suunnittelee, miten saa kerrottua asian niin, että puhuu yhdestä asiasta kerrollaan. On hyvä olla muutama pääasia kiteytettynä.

Esimerkki ohjeesta, jossa on tungettu sekavasti asiaa yhteen puheenvuoroon:

Jos sairastut lievään influenssaan, sinun ei tarvitse välttämättä mennä lääkärin vastaanotolle, paitsi jos kuulut johonkin riskiryhmään, joita ovat esimerkiksi raskaana olevat, yli 65-vuotiaat, alle 3-vuotiaat, jotain perussairautta potevat, kuten astmaatit, sydänsairaat tai kovin ylipainoiset, mutta jos olet perusterve ihminen, voit turvautua kotihoitoon.

Opetustilanteessa pitää antaa oppijalle tilaisuus osoittaa ymmärtämistä ja tehdä lisäkysymyksiä. Asian voisi pilkkoa esimerkiksi seuraavanlaisiin osakokonaisuuksiin, joiden välillä opettaja voi tarkistaa ymmärtämisen:

- *Olet varmaan kuullut, että nyt on influenssaa liikkeellä. Aika moni suomalainen on sairastunut influenssaan.*
- *Jos sinulle tulee influenssan oireita, tiedätkö, mitä pitää tehdä?*
- *Jos oireet ovat lieviä eli et ole kovin sairas, voit levätä kotona. Ei tarvitse mennä lääkäriin.*
- *Joillekin ihmisille lievä influenssa voi olla vaarallinen. Silloin sanotaan, että kuuluu riskiryhmään.*
- *Jos sinä kuulut johonkin riskiryhmään, silloin pitää mennä lääkäriin.*
- *Riskiryhmiin kuuluvat ne ihmiset, jotka ovat yli 65-vuotiaita tai alle 3-vuotiaita. Myös, jos on raskaana, kuuluu riskiryhmään.*
- *Myös, jos sinulla on jokin muu vakava sairaus, kuulut riskiryhmään. Näitä vakavia sairauksia ovat esimerkiksi astma, sydänsairaus tai vaikea lihavuus.*

Arkipuheessa saatamme aloittaa jonkin puheenaiheen ja lopettaa sen kesken, kun keskustelu vie eteenpäin. Tämä on normaalia. Jotkut meistä kertovat tarinoita tai opettavat asiakokonaisuuksia myös kovin polveillen niin, että punainen lanka saattaa kadota. Jos tiedät, että sinulla on tapana kertoa asioita näin, kiinnitä erityistä huomiota sanottavasi suunnitteluun.

The background consists of several overlapping, irregular geometric shapes in two colors: a vibrant orange and a bright blue. The shapes are layered, creating a sense of depth and movement. The text is centered within a white, irregularly shaped area that overlaps the blue and orange shapes.

**Viides askel:
Vältä vaikeita
rakenteita.**

5. ASKEL

Selkopuheessa täytyy välttää vaikeita lauserakenteita. Yleensä tavallisessa arkipuheessa käytetään melko helppoja rakenteita, ja selkopuheessa niissä on hyvä pysytelläkin. Joskus vaativammat rakenteet siirtyvät kirjoitetusta kielestä puheeseen. Varsinkin, jos etukäteen suunnittelee puheenvuoroaan tai luentoaan, kirjakielen ilmaukset saattavat hiipiä puheeseen.

Puhe on erilaista kuin kirjoitettu teksti, eikä selkopuhe tarkoita sitä, että pitäisi pyrkiä luonnottomiin oppikirjamaisiin lauseisiin. Tavallisesti puhe perustuu vuorovaikutukseen, jolloin puheenvuorot voivat olla hyvin lyhyitä, joskus jopa yksitavuisia, ja silti ymmärrettäviä.

Esimerkiksi palvelutilanteissa suomenkieliset suosivat lyhyttä ja yksinkertaisuutta. Sitä voi pitää epäkohteliaana – ja sellaiselta se tuntuu monen mielestä. Sen voi nähdä myös suomalaisena kohteliaisuutena: en pidättele sinua kauan, en pakota sinua henkilökohtaisuuksiin. Siksi baaritiskillä voi sanoa: ”Iso”, ja se riittää. Palvelutilanteissa ystävällinen hymy ja katsekontakti tuovat kohteliaisuutta puheeseen.

Myöskään opettajan ei tarvitse muokata puhettaan rakenteeltaan kirjakielen mukaiseksi. Normaali puhekieli on sopiva kielimuoto. Jos olet tottunut luennoimaan korkeasti koulutetulle yleisölle tai muuten tiedät, että puheessasi on paljon kirjakielen piirteitä, silloin kielen rakenteisiin kannattaa kiinnittää huomiota.

Puhuja ei välttämättä tiedosta, millaisia lauserakenteita käyttää, sillä ihminen puhuu äidinkieltään usein automaattisesti pohtimatta sanojen ja lauseiden muotoilua. Kannattaa joskus tarkkailla omaa puhettaan. Puheestaan voi pyytää palautetta keskustelukumppaneilta, myös suomenkielisiltä.

Seuraavat ohjeet voivat auttaa rakenteiden valinnassa:

Vältä kirjakielelle tyypillisiä rakenteita, esimerkiksi lauseenvastikkeita. Lauseenvastike korvaa kokonaisen lauseen tiiviimmällä ilmaisulla. Se lyhentää tekstiä, mutta tekee siitä samalla vaikeaa. Lauseenvastikkeita käytetään paljon esimerkiksi sanomalehtikielessä. Suomenopetuksessa lauseenvastikkeita käsitellään vasta kotoutumiskoulutuksen loppuvaiheessa, hitaasti etenevien kurssilla ei välttämättä ollenkaan.

Esimerkkejä lauseenvastikkeista ja lauseet korjattuina niin, että niissä ei ole lauseenvastiketta:

Sammutin auton moottorin ajettuani pihaan = Sammutin auton moottorin, kun olin (ensin) ajanut pihaan. = Ajoin pihaan. Sitten sammutin auton moottorin.

Ajaessani lauloin lastenlauluja. = Kun ajoin, lauloin lastenlauluja.

Tiesin pojan ajavan pyörällä kouluun. = Tiesin, että poika ajaa pyörällä kouluun.

Näin koiran karanneen pihalta. = Näin, että koira oli karannut pihalta.

Juoksin pihaan käsiäni heiluttaen. = Juoksin pihaan ja heilutin käsiäni.

Vältä kirjakielelle tyypillisiä rakenteita.

Vältä partisiippirakenteita.

Vältä passiivia.

Lauseenvastikkeita käytetään joskus puheessakin ilman kirjoitetun kielen mallia, mutta melko harvinaisia ne ovat. Sanonta *Vie mennessäs, tuo tullessas!* on harvoja luontevia puhekielisiä sanontoja, jossa on lauseenvastike.

Vältä partisiippirakenteita. Partisiippirakenteessa verbistä tehdään adjektiivin tavoin käyttäytyvä sana:

*Eilen puolen päivän aikaan tänne **saapuneessa** junassa oli salaperäinen matkustaja.*

***Lisääntyvässä** maahanmuutossa toiset näkevät uhan, toiset mahdollisuuden.*

Lauseista kannattaa jättää partisiippirakenne pois ja muutenkin olisi hyvä pilkkoa lauseet kahdeksi virkkeeksi:

Eilen tänne saapui juna puolen päivän aikaan. Junassa oli mukana salaperäinen matkustaja.

*Maahanmuutto lisääntyy jatkuvasti. Toiset näkevät siinä uhan ja toiset mahdollisuuden. (Jos tämän lauseen haluaa selkokielistää hyvin, myös loppuosaa pitäisi muuttaa: *Toisten mielestä se on vaarallista, toisten mielestä se on hyvä asia.*)*

Vältä passiivia. Passiivia käytetään silloin, kun ei tiedetä, kuka tekee tai ei ole väliä sillä, kuka tekee – mutta kuitenkin asian tekee joku. Esimerkiksi lauseessa *Puu kaadetaan* tarkoitetaan, että joku inhimillinen olento kaataa puun. Lauseessa *Puu kaatuu* tarkoitetaan, että puu kaatuu itsestään. Silloin sen oletettavasti kaataa tuuli tai jokin muu luonnonvoima, mutta tekijää ei ole. Tällaisessa lauseessa passiivi on hyvä eikä liian vaikea. Passiivi on muotona vaikeahko suomenoppijalle, mutta sen ymmärtäminen ei ole läheskään niin vaikeaa kuin tuottaminen.

Sen sijaan passiivin turhaa ja vaikeaa käyttöä pitää välttää. Esimerkiksi lauseessa

Ryhmien retkirahoja päätettiin vähentää olisi parempi kertoa, kuka tai mikä päätti:

Opiston rehtori päätti vähentää ryhmien retkirahoja.

Kuudes askel:
Keskustele, kysele,
älä luennoi.

6. ASKEL

Opetustilanne on perusteiltaan vuorovaikutustilanne, mutta valitettavan usein se on opettajan luennointia tai muunlaista yksinpuhelua. Oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa, joten on tärkeää, että opettaja saa oppijat mukaan keskusteluun. Kielen oppimisen kannalta se on vielä tavallista tärkeämpää, sillä ilman oppijoiden osallisuutta opettaja ei voi tietää, miten hyvin he ymmärtävät hänen viestiään. Muista aina sanoa, että sinun puheesi saa keskeyttää ja saa kysyä. Ja anna siihen tilaa. Nopeaa jatkuvaa puhetta on vaikea keskeyttää. Muista aika ajoin kysyä, onko kysyttävää, tai pyydä ryhmää esittämään kysymyksiä. Odota, kuuntele ja kannusta, että ryhmäläiset myös uskaltavat kysyä.

Miten lisätä vuorovaikutusta?

Jos ryhmä on pieni, on helppo tehdä opetustilanteesta ryhmäkeskustelu. Kaikki eivät mielellään ole aloitteellisia tai ota aktiivisesti puheenvuoroja, mutta silloin heitä voi nimeltä mainiten vetää mukaan keskusteluun. Osaa heistä saattaa pelottaa puhuminen muiden kuullen, mutta puhumiseen pitää silti vetää mukaan. Opettajan on rakennettava hyvä ja turvallinen ilmapiiri. Jos opettaja aidosti kunnioittaa kaikkia oppijoita, sen aistii ja se vaikuttaa ilmapiiriin. Silloin virheiden pelko vähenee ja ihmiselle tulee tärkeäksi saada asiansa sanottua.

Opettajan kannattaa esittää paljon kysymyksiä. Se on helpoin tapa aloittaa vuorovaikutus, jos se ei muuten ole syntyäkseen. Periaatteessa hyvät kysymykset ovat avoimia eli niissä on kysymyssana, esimerkiksi *mikä? millainen? milloin? missä? miten? miksi? miten?* Avoimeen kysymykseen vastaaja joutuu täysin itse muotoilemaan vastauksen ja hänellä on vapaus vastata miten vain.

Avoimia kysymyksiä:

Minkä värisen langan valitset?

Millainen sää on huomenna?

Milloin mennään retkelle?

Joskus avoin kysymys voi olla liian vaativa. Silloin voi käyttää vaihtoehtokysymystä, jossa on kaksi vaihtoehtoa:

Valitsetko punaisen vai vihreän langan?

Onko huomenna sateinen vai aurinkoinen sää?

Mennäänkö retkelle maanantaina vai keskiviikkona?

Opettajan kannattaa esittää paljon kysymyksiä.

Opettajalla on helposti tapana puhua liikaa ja vastata itse omiin kysymyksiinsä. Anna oppijalle aikaa vastata! Ei haittaa, jos joudut odottamaan vastausta. Usein aika on tarpeen vastauksen prosessointiin. Jos toinen ei ymmärrä kysymystä tai jos hän selvästi tuo ilmi, että ei osaa vastata siihen, auta vasta sitten. Kysymys kannattaa ensin toistaa ja sitten korvata toisin sanoin, helpommin ja konkreettisemmin. Sanoja voi myös selittää erikseen. Opettajan pitää saada aikaan tunne, että hän todella haluaa selittää niin hyvin kuin osaa ja että hän todella haluaa ymmärtää oppijaa. Joskus päädytään siihen, että hyvästä yrityksestä huolimatta yhteisymmärrystä kysymyksen merkityksestä ei synny. Mene sitten eteenpäin ja kysy jotain helpompaa.

Jos vaihtoehtokysymys on liian vaikea, voit aina kysyä *-ko/-kö*-kysymyksen: *Valitsetko punaisen langan?* Vastaus voi olla myöntävä tai kieltävä, ja se on helppo tuottaa vähäisinkin kielellisin resurssein, vaikkapa elehtien. Täytyy muistaa, että kysymys on myös johdatteleva. Jos on valittavana iso joukko värejä, on helpointa valita se, jota opettaja kysyy. Silloin ei välttämättä tarvitse sanoa yhtään sanaa, voi vain nyökätä.

Kelpuuta puutteellinenkin vastaus. Kielivirheisiin ei kannata tarttua, jos ne eivät haittaa ymmärtämistä tai ole koomisia. Esimerkiksi, jos oppija sanoo: *Tykkään pissasta* kun hän tarkoittaa *pitsasta*, se on pakko korjata. Yleensä opettaja toistaa vastauksen oikeassa muodossa, jos siinä on jotain korjattavaa, mutta sekään ei ole välttämätöntä.

Oppijoiden ”tyhmet” kysymykset

Jos ryhmäläisen kysymys on mielestäsi ”tyhmä”, älä näytä, että ajattelet niin. Todennäköisesti kysymys on erittäin tarpeellinen, sillä se osoittaa, että kysyjä ei ole kuunnellut tai ymmärtänyt sinua. Ja jos hän ei ole kuunnellut sinua, se voi johtua siitä, että puhut liian paljon ja liian nopeasti. Jos hän ei ole ymmärtänyt sinua, se voi johtua siitä, että puhut liian vaikeasti ja liian nopeasti. Viestinnässä s2-oppijoiden kanssa vastuu ymmärtämisestä on enemmän opettajan eli kielellisesti vahvemman puheikumppanin harteilla.

Jos nolaat tyhmän kysymyksen kysyjän, hän ei seuraavalla kerralla kysy mitään etkä sinä saa tietoa siitä, miten hän on ymmärtänyt. Usein yksi ääneen lausuttu kysymys pyörii monen muunkin mielessä, mutta aremmat eivät uskalla kysyä ääneen. Jos kysymys osoittaa, että kysyjä ei ymmärrä perusteita, saat tilaisuuden yrittää uudestaan.

Monimuotoista opetusta

Opetettavasta aineesta riippuu, miten paljon opetusta voi monimuotoistaa. Yleensä voi ainakin jonkin verran. Lähtökohdat ovat tietysti erilaiset toimintavaltaisella kurssilla kuin teorialuennolla. Teoria-aineissa on syytä vähintään kerran oppitunnin aikana tehdä oppijoista subjekteja. Paripohdinnat, ryhmätyöt, ryhmäkeskustelut ja monenlaiset muut pari- tai ryhmätehtävät sopivat mihin tahansa aiheeseen ja aineeseen. Jos ryhmässä on sekä suomenkielisiä että suomenoppijoita, muista sekoittaa ryhmät ja parit. Suomea oppii paremmin suomalaisen kanssa, vaikka tilanne voi aluksi pelottaa oppijaa.

Toimintavaltaisella kurssilla on helpompi selostaa, kun voi samalla näyttää tekemäänsä. On silti syytä varmistaa, että kaikki ymmärtävät ohjeet.

Seitsemäs askel:
Käytä ilmeitä ja eleitä.

7. ASKEL

Kun viestimme kasvokkain, koko kehomme on läsnä tilanteessa. Kasvojemme ilmeet vaihtelevat ja muu kehomme elehtii. Eleet ja ilmeet ovat usein tiedostamattomia ja niihin on itse vaikea vaikuttaa tietoisesti.

Osa kasvokkaisen viestinnän informaatiosta menee perille ilmeiden ja eleiden avulla. Tämä nonverbaalinen viestintä kertoo ennen kaikkea puhujan tunteista ja asenteista puhekumppania ja puhumaansa asiaa kohtaan. Jos verbaalinen viestintä (se, mitä sanot) on ristiriidassa nonverbaalisen viestinnän kanssa (se, minkä ilmaiset kehollasi elehtien ja ilmehtien), kuulija luottaa enemmän nonverbaaliseen viestiin.

Voit kokeilla nonverbaalisen viestinnän ja puheen ristiriitaa. Pidä kasvosi peruslukemilla, väännä suupieliä vähän alaspäin ja sano: ”Onpa kiva ilma.” Tai ajattele jotain oikein hauskaa, anna sen vallata mielesi, naura tai hymyile ja sano: ”Sä olet ihan kauhea ihminen.”

Usein annamme ristiriitaisia viestejä huomaamattamme. Esimerkiksi kiireen tunnetta on vaikea kätkeä. Opettajalle ehkä haastavin tehtävä on osoittaa aidosti elein ja ilmein, että on aikaa kohdata opiskelija. Alkuvaiheen suomenoppija kaipaa kohdatuksi ja kuulluksi tulemistä ehkä vielä enemmän kuin muut: voi olla, että kurssin opettaja on ensimmäinen suomalainen, joka ehtii ja jaksaa kuunnella häntä. Se tilaisuus kannattaa opettajan käyttää, sillä se antaa työhön mielekkyyttä ja edistää oppijan oppimista.

Eleet ja ilmeet ovat tärkeitä myös ymmärtämisen kannalta. Kun puhut selkokieltä, tue viestiäsi elein ja ilmein. Käsiä kannattaa käyttää paljon. Kun näytät, matkit, elehdit, osoitat ja samalla kerrot asiasta sanallisesti, oppija saa tukea sanalliselle viestille.

Ilmeitä voi esittää tarkoituksella, esimerkiksi jos haluaa kertoa, että jokin asia on hieno, iloisen ilmeen tekeminen ja peukalon nostaminen varmasti kertovat sen yhtä tehokkaasti kuin sanat. Peukalon nostaminen on joissakin kulttuureissa loukkaava ele, mutta Facebookin peukutukset ovat todennäköisesti tuttuja suurimmalle osalle opiskelijoista.

Voit ottaa koko kehosi ja luokkatilan käyttöön kuvien ja esineiden (ks. askel 8) tapaan. Jos oppija ei esimerkiksi tiedä, mitä tarkoittaa vaatteiden sovittaminen sovituskopissa, sen voi esittää pantomiimina. Pienempiäkin esityksiä kannattaa suosia eli tukea sanoja elein. Jos esimerkiksi puhutaan ilmansuunnista, niiden perinteisen karttasuunnan voi aina näyttää samalla kuin puhuu. Työtehtävien selostuksessa tarvitaan usein sanoja, jotka ilmaisevat suuntaa tai liikettä. Oppijan ymmärtämistä tukevat eleet, jotka myötäilevät näitä suuntia tai liikkeitä. Parasta tietysti olisi, jos työtehtävän voisi näyttää oikeiden materiaalien tai työkalujen kanssa. Jos se ei ole mahdollista, käsillä voi kuitenkin jäljitellä tarvittavia liikkeitä.

Kaikille meille runsas käsillä elehtiminen ei ole luonteenomaista. Jos olet luonnostaan vähäeleinen, voit tietoisesti pyrkiä näyttämään toimintoja oppituntien aikana

Kahdeksas askel:
Ota kuvat ja esineet
avuksi.

8. ASKEL

Jos opetat taito- tai taideainetta tai esimerkiksi liikuntaa, sinun on todennäköisesti helppo näyttää, mitä ja miten kurssilaisten pitää tehdä. Käytä sitä hyväksi! Näytä ja selitä samalla.

Jos aiheesi ja aineesi on sellainen, että et voi itse näyttää, mitä tehdään, käytä hyväksesi kuvia ja esineitä. Kuvien käytön voi aloittaa esimerkiksi omista tikku-ukkotasoisista piirustuksista – niistä on usein paljon hyötyä. Piirtämisen etuna on improvisoinnin mahdollisuus ja se, ettei tarvitse etukäteen valmistella materiaalia. Toisaalta, harvoin omat piirrokset ovat yhtä selkeitä kuin valmiit kuvat.

Kuvia voi hakea internetistä, lehdistä, ihan mistä vain, kunhan varmistuu käyttöoikeuksista. Yksi tärkeimmistä ilmaisista ja opetukseen soveltuvista on Papunetin kuvapankki. Papunetissä on paljon Suomen oppimiseen sopivaa materiaalia, joista tärkeimpiä on juuri kuvapankki: <http://papunet.net/materiaalia/kuvapankki>.

Yksinkertainen ja toiminnallinen kuvankäyttötapa on se, että opiskelijat valmistavat seinälehdet, johon leikkaavat kuvia lehdistä tai esimerkiksi mainoslehdystä. Vaikka sanan pystyisi selittämään ilman kuvaa, se jää paremmin mieleen, kun siihen voi liittää mielessään kuvan. Monet oppivat paremmin, kun oppimiseen liittyy omaa aktiviteettia, esimerkiksi kuvien etsimistä, leikkaamista ja nimeämistä.

Myös esineet ovat hyvä apu. Esimerkiksi ruuanvalmistuksen alussa on hyvä käydä kotitalousluokan astiat ja ruuanvalmistusvälineet läpi. Opettajan kannattaa myös etukäteen miettiä, mitä verbejä keittiössä tarvitaan, ja käydä ne läpi. Jos oppijat ovat alkuvaiheen suomenoppijoita, kerralla ei voi ottaa kovin monta uutta sanaa. On hyvä, jos oppijoille voi jakaa kuvamateriaalia tunnin jälkeen. Sanojen muistaminen ei ole helppoa, ja vaatii yleensä monta käyttökertaa ennen kuin sanat jäävät mieleen. Vaikka sanat muistaisi tuoreeltaan, ne saattavat helposti unohtua. Kuvien avulla niitä voi kerrata.

Sanojen opetteluun kuvien avulla sopivat myös kuvakortit, joissa toisella puolella korttia on kuva ja toisella puolella sana. Silloin oppija voi muistutella sanaa mieleen kuvan avulla ja tarkistaa sen toiselta puolelta. Tällaisten korttien valmistus vie vähän aikaa, mutta jos niihin tallentaa kurssin keskeisen sanaston, niistä on hyötyä pitkään.

Kuvat ja tekstit toimivat tietysti sanakirjan tapaan, mutta ne auttavat myös muistamaan sanat paremmin. Jotkut oppivat helpoimmin sen, mitä näkevät, eli heidän visuaalinen muistinsa on hyvä. Varsinkin he painavat sanoja mieleen kuvien avulla.

Yhdeksäs askel:
Tutustu
selkoaineistoihin ja
käytä niitä soveltuvasti.

9. ASKEL

Selkokielellä on tehty jo melko paljon erilaisia aineistoja ja myös oppimateriaaleja, joihin kannattaa tutustua. Niistä voi olla apua opettamisessa ja toisaalta niihin tutustumalla pääsee jyvälle siitä, miten selkokielellisiä materiaaleja on tehty ja voidaan tehdä.

Papunet on Kehitysvammaliiton ylläpitämä sivusto. Papunet itse määrittelee toimintansa näin:

- Papunet edistää puhevammaisten sekä muiden oppimisessa, ymmärtämisessä ja kommunikoinnissa tukea tarvitsevien ihmisten osallistumista ja yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa.
- Papunet on saavutettava verkkosivusto eri keinoin kommunikoiville ja tietokonetta käyttäville ihmisille. Sivuston kautta tarjotaan lähi-ihmisille sekä alan ammattilaisille ja opiskelijoille tietoa ja materiaalia kommunikointiin sekä tiedotetaan puhevammaisten ihmisten oikeuksista ja mahdollisuuksista.
- Papunetissä on runsaasti sellaista materiaalia, jota voi hyödyntää suomenoppijoiden kanssa kursseilla tai koulutuksissa. Sivustolla on selkokielellisiä tarinoita ja muita tekstejä. Papunetin kuvapankki on vapaasti käytettävissä ja se sisältää kuva-aineistoa hyvin monelta eri elämänalueelta.

Papunetistä löytyy myös paljon hyödyllistä tietoa selkokielellä, esimerkiksi terveyteen ja sosiaalipalveluihin liittyvistä asioista sekä myös lista muiden yhteisöjen ja tahojen selkokielellisistä sivuista: <http://papunet.net/selko/muut-selkosivut/>.

Ajankohtaisaineistoja selkokielellä

Ylen uutisia selkosuomeksi tehdään nykyään radioon ja televisioon. Ne ovat nähtävissä internetissä sivustolla <http://www.yle.fi/selkouutiset>. Radiouutisia lähetetään joka päivä Radio Suomessa kello 21.30 ja television selkouutiset lähetetään joka arkipäivä TV1:ssä kello 15.10. Selkouutisten internetsivuilla on myös tehtäviä kunkin päivän uutisiin liittyen ja muuta mielenkiintoista materiaalia, joiden kohderyhmää ovat maahanmuuttajat. Selkouutisissa on huomioitu kotoutujia kiinnostavat aiheet.

Selkokeskus julkaisee ajankohtaislehti Selkosanomian. Lehteä julkaistaan sekä digitaalisena että paperilehtenä. Paperilehtenä se ilmestyy kaksi kertaa kuukaudessa, pois lukien kesätauon. Selkosanomien arkistosta löytää lehden vanhoja juttuja aina vuodesta 2007 alkaen: <http://www.digipaper.fi/selkosanomat/>.

Selkokielelliset uutiset on hyvä tapa perehtyä ajankohtaisiin aiheisiin. Kieleltään helpoim-

Selkokirjoja on monella tavalla helpompi lukea kuin tavallisia kirjoja.

mat ovat Ylen televisiouutiset, joissa myös kuva ja tekstitys tukevat ymmärtämistä. Muuten sekä Ylen selkouutisissa että Selkosanomissa tekstien vaikeustaso vaihtelee. Jos kuuntelet tai luet selkouutisia ryhmän kanssa, kannattaa etukäteen itse varmistaa, että kohdalle ei osu tavallista vaikeampi selkouutinen.

Selkokirjat

Selkokirjat on kirjoitettu selkokielellä, ne ovat lyhyempiä kuin tavalliset kirjat ja niiden taitossa on huomioitu eri selkokielen käyttäjäryhmät. Niitä on siis monella tavalla helpompi lukea kuin tavallisia kirjoja.

Selkokirjoista on hyvä aloittaa, kun suomenoppija haluaa lukea muitakin kirjoja kuin oppikirjoja. Selkokirjoja on ilmestynyt kolmisensataa. Osa on kaunokirjallisia teoksia, osa tietokirjoja. Osa on kirjoitettu suoraan selkokielelle, osa on mukautettu yleiskielisestä teoksesta.

Selkokirjan tunnistaa selkologosta. Selkokeskuksen selkokirjatyöryhmä myöntää logon selkokriteerit täyttävälle kirjalle. Jos kirjassa on logo, se on laadun tae. Tässä selkologo, joka on hiljattain uudistettu:

Vanhempi logo on lähes samanlainen. Se on helppo muistaa nuolipäisenä ässänä. Selkologoa käytetään myös muissa materiaaleissa, internetsivuilla, lehdissä ja esitteissä.

Kaikki ilmestyneet selkokirjat on listattu Selkokeskuksen internet-sivuilla:

<http://papunet.net/selkokeskus/selkokeskus/selkokirjatietokanta/>

Uusimpia selkokirjoja voi tilata Selkokeskuksen kirjavälityksestä:

<http://papunet.net/selkokirjat/>

Kaikkia selkokirjoja ei ole enää saatavilla, ja osa niistä on jo vanhentunut. Jos kirjaa ei enää löydä Selkokeskuksen kirjavälityksestä, sitä kannattaa kysyä kirjastoista. Useimmissa kirjastoissa on selkokirjahylly, johon on koottu sekä selkokielen kauno- että tietokirjallisuus. Kirjakaupoista selkokirjoja saa vain tilaamalla.

The background consists of several overlapping circles in two colors: a vibrant orange and a bright blue. The circles are arranged in a way that they partially overlap each other, creating a layered effect. The text is centered over these circles.

Kymmenes askel:
Kirjoita selkeästi.

10. ASKEL

Kirjallista selkokieltä alettiin kehittää Suomessa 1970-luvulla. Samalla alettiin pohtia, millaisia ohjeita selkokielellä kirjoittamisesta voi antaa. Alun perin kirjallisia materiaaleja tuotettiin kehitysvammaisten ihmisten tarpeisiin, mutta sittemmin käyttäjäjoukko on laajentunut. Kun maahanmuutto lisääntyi selvästi 1990-luvulla, myös suomenoppijoille alettiin tuottaa selkokielistä materiaaleja.

Käsitys siitä, millaista on hyvä selkokieli, on muuttunut. Aluksi korostettiin sitä, että virkkeiden, lauseiden ja sanojen tulisi olla lyhyitä. Sittemmin huomattiin, että tekstin ymmärrettävyys ei korreloi suoraan sen pituuden kanssa. Ohjeet selkokielellä kirjoittamiseen monipuolistuivat. Toisaalta ohjeet eivät koskaan voi kertoa kaikkea, vaan kirjoittajan täytyy itse kirjoittaa, testata tekstiään ja kirjoittaa uudestaan. Kirjoittamaan oppii vain kirjoittamalla, sama koskee selkokielellä kirjoittamista.

Ohjeet siitä, miten kirjoittaa selkokielellä, löytyvät esimerkiksi Selkokeskuksen sivuilta: <http://papunet.net/selkokeskus/teoriaa/kirjoitusohjeita/>.

Jos haluat kehittyä selkokirjoittajana, ohjeet kannattaa lukea hyvin ja perehtyä jo tehtyihin selkomateriaaleihin. Selkokirjoista kannattaa tutustua uusimpiin. Tarkista, että tekstissä on selkologo.

Selkotekstin tunnistaa ulkonäöltä, sillä siinä rivin pituutena pyritään pitämään korkeintaan 50 merkkiä. Selkorivitys auttaa hahmottamaan tekstiä, koska nyrkkisääntö on, että ”yhdellä rivillä on yksi ajatus”. Esimerkiksi:

*Selkokirjat ovat helppoja kirjoja.
Jos opiskelet suomen kieltä,
selkokirjat sopivat sinulle.
Selkokirjoja on kirjastossa.
Kysy suomen opettajalta lisää.
Voit kysyä selkokirjoista myös kirjastossa.*

The background features a repeating pattern of orange triangles pointing downwards, set against a light blue background. A horizontal band of a darker, textured blue color runs across the middle of the image, serving as a backdrop for the text.

Yhdestoista askel:
Anna selkeitä ohjeita.

11. ASKEL

Opettajan työssä on kirjoitettava oppimateriaalin lisäksi ohjeita, jaettava informaatiota ja kirjoitettava esimerkiksi kutsuja tai retkiohjelmia. Tähän on poimittu keskeisimmät kirjoitusohjeet, jotka kannattaa ottaa huomioon, kun kirjoittaa ohjeita.

Sekä suullisissa että kirjallisissa ohjeissa on tärkeä kiinnittää huomiota ohjeen kokonaisrakenteeseen. Jos ohjeen sisältö ei liity lukijan tai kuuntelijan mielessä mihinkään tuttuun asiaan, hän ei ymmärrä sitä, vaikka kieli olisi helppoa. Esimerkiksi jos kerrot, miten valmistetaan määmiä, on ensin tärkeä varmistaa, että kuulija tai lukija tietää, mitä on määmi.

Myös ydinsanat on hyvä varmistaa. Jos esimerkiksi neuvot, miten suomenoppija löytää opintokäynnille kirjastoon, varmista, että hän tietää, mitä kirjasto tarkoittaa. Sen jälkeen varmista tärkeimmät sanat: *katu, tie, oikealle, vasemmalle, ylittää katu*. Tilanteessa on siis lähdettävä perussanoista ja käsitteistä.

Jos varmistut, että oppijat hallitsevat perussanat ja käsitteet, kerro ohje selkeästi, yksi asia kerrallaan. Muista varmistaa aina jokaisen vaiheen jälkeen, että kuulija ymmärtää.

Esimerkki:

Tässä on tietokoneen hiiri (osoita!)

Sitä voi liikuttaa näin (näytä!)

Kun alat kirjoittaa tekstiä tietokoneella, sinun pitää avata Word-ohjelma. Näin (Näytä!)

Nyt Word on auki. Nyt voit kirjoittaa.

Muista tallentaa oikeaan kansioon. Tässä alhaalla on keltainen kansion kuva. Klikkaa siihen. (Näytä!)

Nyt sinun pitää etsiä oikean kansion nimi. Se on täällä (Näytä!)

Jos oppija ei ole aiemmin juuri käyttänyt tietokonetta, kaikki on vaikeaa. Ei haittaa, vaikka varmistelisit liikaa. Jos joku ryhmässä on nopea ja osaa, hänelle voi antaa muita tehtäviä. Muista näyttää aina kaikki, mitä koneella teet. Varmista myös, että kaikki seuraavat opetusta aktiivisesti.

Tässä esimerkissä oli tietokoneopetusta, joka pitää aina alkuvaiheessa tehdä niin, että opettaja näyttää ja oppija tekee perässä. Muista, että ilman näyttämistä et todennäköisesti itsekään pysyisi kärryillä – saatikka se, jolle puhutaan vierasta kieltä ja joka ei ole ollut tietokoneen kanssa tekemisissä. Tällaisissa ohjeistuksissa myös verkkainen tahti on tärkeä. Jos oppija tekee jossain vaiheessa epähuomiossa jotain väärin tai ei muuten seuraa, on miltei mahdoton päästä takaisin mukaan opettajan selostukseen. Siksi alkuvaiheessa tahdin pitää olla yhteinen.

Ohjeiden alussa pitää kertoa, mikä on ohjeen päämäärä. Esimerkiksi äskeisessä esimerkissä pitää sanoa, että tarkoitus on kirjoittaa tietokoneella tekstiä. Vielä parempi on, jos voit yksilöidä tehtävän tarkemmin: tässä tehtävässä sinä opit kirjoittamaan tietokoneella pienen kirjeen. Jos oppija ei tiedä, miksi tehdään, hänellä ei ole mahdollisuuksia painaa asioita mieleensä mielekkäiksi tietokokonaisuuksiksi.

Kirjalliset ohjeet on syytä pitää paitsi yksinkertaisina, myös melko lyhyinä. Selkokielen tuottaminen kirjallisesti voi olla aluksi vaikeaa. On hyvä tutustua 10. askeleessa mainittuihin selkokielen kirjoitusohjeisiin: <http://papunet.net/selkokeskus/teoriaa/kirjoitusohjeita/>.

Selkoteksti on yksi suomen kielen muodoista, kuten yleiskielikin on, ja siihen pätevät valtaosin samat kielenhuollon säännöt kuin yleiskieliseen tekstiin. Muuten ohjeissa korostuu tekstin kokonaisrakenteen suunnittelu, lyhyys sekä vaikeiden ja pitkien sanojen ja rakenteiden välttäminen. Voit osittain noudattaa samoja ohjeita kuin puheessa, mutta puhuminen ja kirjoittaminen ovat toimintoina kuitenkin varsin erilaisia. Suullinen selkokieli tuotetaan välittömässä vuorovaikutustilanteessa ja siinä apuna ovat ilmeet, eleet ja muut viestinnän oheiset, mutta kirjoittaessasi et voi muuttaa viestiäsi enää palautteen perusteella.

Selkokielen tekstin pitäisi toimia yksinään tai kuvien kera. Kun kirjoitat selkokielisiä ohjeita, on todella hyvä, jos voit liittää siihen kuvia mukaan. Pelkkien kuvienkin avulla voi antaa ohjeita, mistä Ikean ohjeet huonekalujen kokoamisesta on hyvä esimerkki.

Ohjeita kirjoittaessasi on mietittävä asiaa ohjeiden lukijan näkökulmasta. Esimerkiksi jonkin laitteen käyttöohjeessa ei ole tarpeen selostaa koko laitteen toimintaperiaatetta. Ohjeen kirjoittajan pitäisi löytää käyttäjän näkökulma, ei tekijän. Vaikka ohjeessa ei voi selostaa teknisiä taustatietoja, on hyvä kuitenkin antaa jonkinlainen perustieto siitä, mistä on kyse. Hyvä esimerkki selko-ohjeen taustoituksesta on Hannu Virtasen kirjassa Selkokielen käsikirja. Esimerkissä on ensin yleiskielinen selitys siitä, mitä tarkoittaa televisiolähetysten digitalisointi, sitten selkokielinen versio aiheesta. Asiahän oli tärkeä vuonna 2006 ja 2007, jolloin television analogiset lähetykset loppuivat ja kaikkien piti hankkia joko digiboksi tai televisio, jossa oli digiboksi valmiina.

Yleiskielinen teksti (www.digitv.fi, 206):

Televisiolähetysten digitalisointi tarkoittaa, että lähetyksen kuva ja ääni pakataan entistä tiiviimpään muotoon. Tällä tavoin jakeluverkossa on mahdollista lähettää huomattavasti enemmän ohjelmia sekä muita palveluja ja siten lisätä kuluttajien valinnan varaa. Digitaalinen lähetys käyttää radioaaltojen taajuuksia tehokkaammin ja on vähemmän altis ulkoisille häiriöille kuin nykyinen analoginen lähetystekniikka. Näin digitaalinen tekniikka parantaa kuvan ja äänen laatua.

Vastaava teksti selkokielellä:

*Tv-lähetykset muuttuvat
31.8.2007 digitaalisiksi.
Ohjelmia lähetetään jo nyt
tällä uudella tavalla.
Uudistus tuo katsojille
uusien televisiokanavien sekä
paremman laadun
television kuvaan ja ääneen.
Uudistus tarkoittaa myös sitä,
että katsojat tarvitsevat uuden laitteen.*

Kun teksti muutettiin selkokieliseksi, tehtiin seuraavaa:

1. vaihdettiin järjestystä, jossa asiat esitetään
2. poistettiin teknisiä tietoja
3. lisättiin tietoa siitä, mitä uudistus tarkoittaa katsojan kannalta ja mitä katsojan pitää tietää
4. rivitettiin teksti

Jos oppijat ovat vielä alkuvaiheessa suomen kielen oppimistaan, edellä esitetty selkotehtävin on heille liian vaikeaa. Jos tekstejä ei voi käydä läpi yhdessä, kirjalliset ohjeet olisivatkin hyvä esittää kuvien tukemana.

Helppoksi tarkoitettuja, melko yksinkertaisia ohjeita on julkisissa tiloissa runsaasti. Alkuvaiheen kielenoppijat eivät ymmärrä niitä ollenkaan. Eräällä oppilaitoksella oli luokkahuoneen pesualtaan yläpuolella kielto: *Pesualtaaseen EI SAA laittaa ruuantähteitä.* Huolestuneet opiskelijat tulivat kysymään opettajalta, miksi pesuallasta ei saa käyttää ja missä sitten voi pestä käteensä. Jos joudut tekemään kirjallisen ohjeen, mieti todella tarkkaan, miten sen muotoilet ja tue ymmärtämistä kuvilla. Esimerkiksi samaisen oppilaitoksen wc:ssä kuvalla varustettu kielto heittää käsipaperia wc-pönttöön on ymmärretty oikein. Siinä on valokuva käsipaperista, kuva wc-pöntöstä ja päälle on piirretty punainen rasti.

Hyvässä selko-ohjeessa on selkeä käsky tai kielto. Siinä siis kielletään tekemästä jotain tai käsketään tekemään jotain. Sanat "ei" ja "älä" kuuluvat opintojen alkuvaiheeseen, joten niitä voi käyttää. Pesuallasohjeen olisi voinut muotoilla vaikkapa näin:

Älä laita ruokaa pesualtaaseen. Tämäkään ei ole kauhean helppo, vaan se vaatisi kuvallisen tuen. Kuva pesualtaasta, siellä banaanikuori ja päälle rasti voisi olla jo tarpeeksi selkeä ilmaisu. Todennäköisesti altaaseen on heitetty esimerkiksi keiton jämiä tai muuta, mikä on tukkinut altaan, mutta sellaisen esittäminen kuvallisesti voi olla hankalaa.

The background features a vertical split between a solid light blue on the left and a textured light blue on the right. Large, organic, rounded shapes in a vibrant orange color are layered over the background, creating a dynamic and modern aesthetic.

Kahdestoista askel:
Pyydä palautetta.

12. ASKEL

Kaikki tietävät, että on tärkeää pyytää palautetta – ja silti se hyvin usein unohtuu. Palautteen ei tarvitse olla mikään juhlallinen lomake, vaan yksinkertainen kysymys: ”Ymmärrätkö?” riittää alkuun. Jos oppija sanoo, että ei ymmärrä, joudut miettimään uusia tapoja selvittää viestiäsi. Silloin olet saanut palautteen ja palaute toivottavasti johtaa muutoksiin.

Jos oppija vastaa ”Kyllä”, tilanteessa on kolme vaihtoehtoa: 1) oppija todella ymmärtää ja voit jatkaa eteenpäin, 2) oppija ei ymmärrä, mitä sanot, mutta luulee ymmärtävänsä tai 3) oppija ei ymmärrä, mutta ei halua kertoa sitä opettajalle.

Jos oppija sanoo ymmärtävänsä, jatka keskustelua muutamalla lauseella, joihin täytyy reagoida. Kertaa sanomaasi ja pyydä oppijaa vastaamaan johonkin keskustelunomaiseen kysymykseen, niin voit varmistaa, onko hän ymmärtänyt. Keskustelussa ymmärtäminen syntyy yhteistyössä, ei vain vastaanottavana prosessina, joten tästäkin syystä on tärkeää keskustella paljon opettaessaan tai kouluttaessaan.

Yllättävän usein käy niin, että oppija luulee ymmärtävänsä, mitä opetuksessa on sanottu, mutta hän onkin ymmärtänyt väärin. Suomessa esimerkiksi vokaalien ja konsonanttien pituus on tärkeä hahmottaa, ja se vaikuttaa sanan merkitykseen. Jos puhut tuulesta, oppija voi luulla sinun puhuvan tulesta. Jos puhut kukasta, oppija voi luulla, että haluat tietää, kuka teki jotain. Tällaiset erehdykset ovat hyvin tavallisia ja voivat johtaa hankaliinkin väärinkäsityksiin. Myös jos ääneen harkitset tekemisiä tyyliin: ”Ajattelin, että mennään tietokonealuokkaan, mutta mennään vasta ihan tunnin lopulla hetkeksi”, suuri osa opiskelijoista alkaa kerätä tavaroitaan, koska opettaja sanoi, että mennään tietokonealuokkaan. Tässä tilanteessa palaute tulee välittömästi, mutta jos annat ohjeita kirjallisesti tulevaisuutta varten, kannattaa todella varmistaa, että kirjoitat yksiselitteisesti.

Joskus oppija ei halua kertoa, että ei ymmärrä. Tämä on hyvin inhimillistä käyttäytymistä: me haluamme säilyttää omat ja keskustelukumppanimme kasvot. Kasvojen menettämisen pelko eli pelko toisen tai itsensä nolaamisesta on yksi universaaleista keskustelun periaatteista. Keskustelussa harrastamme jatkuvasti pieniä valkoisia valheita – usein täysin tiedostamattamme. Me myös haluamme kovasti ymmärtää toista ja haluamme tulkita, että toinen on ymmärtänyt, koska me pyrimme yhteisymmärrykseen. Opetuksessa kasvojen menettämisen pelko täytyy tiedostaa ja opettajan pitää muistaa, että kyllä on joskus ei. Kannattaa eläytyä tässäkin kohdin oppijan maailmaan ja miettiä, kuinka usein itse haluaa kertoa vieraskielisessä keskustelussa, että ei ymmärrä. Jos ymmärtää muuten, mutta yksittäinen asia tai sana jää ymmärtämättä, asiaa on vielä helppo kysyä, mutta jos ei ymmärrä edes mistä on kysymys, silloin mieluiten pakenisi tilanteesta. Myös jos joku ryhmässä ymmärtää selvästi heikommin kuin muut, hän voi kokea tilanteen kovin kiusalliseksi eikä halua olla aina se, joka tuo esiin, ettei ole ymmärtänyt.

Hymynaamapalautteet voivat olla hyviä ja toimivia.

Opettajan vastuulla on luoda sellainen ilmapiiri, että opiskelijat eivät pelkää nolatuksi tulemistä. Silloin he uskaltavat helpommin kysyä. Älä siis koskaan pyörittele silmiäsi tai kauhistele, vaikka joku kysyisi kuinka hullun kysymyksen. Ota se palautteena itsellesi. Sinun pitää puhua selkokieltä tai sitten miettiä, onko käsiteltävänä oleva aihe jo sinänsä liian vaikea.

Monissa koulutuksissa on kurssin lopuksi palautelomakkeet. Ne ovat usein todella vaikeaa suomea, kasvatustieteellistä jargonia tyyliin ”Kuinka paljon opetuksen järjestelyt tukivat sinun henkilökohtaisia oppimistavoitteitasi?” Tällaisiin kysymyksiin pystyy vastaamaan kielitaitotasolla B2.2., siis sillä kielitaidolla, jolla pärjää lukiossa ja työelämässä. Jos sinun on kerättävä kirjallista palautetta, kysy, onko opistossasi laadittu s2-oppijoita varten selkokieliset palautelomakkeet. Jos ei ole, kysy, voitko kerätä palautetta jollain helpommalla tavalla. Nykyisin paljon käytetyt hymynaamapalautteet voivat olla hyviä ja toimivia. Tällöin et tietysti saa kovin analyttistä palautetta, mutta sitä ei alkeiskielitaidolla voi tuottaa. Myös vapaata palautetta voi pyytää, sillä yksinkertaisen palautelauseen kirjoittaminen ymmärrettävästi ei ole kovin vaikeaa:

Opettaja hyvä :)

Lähteet:

Kartio, Johanna (toim.): *Selkokieli ja vuorovaikutus*. Opike 2009.

Leskelä, Leealaura: Häirittenkö mää täs ny teiän keskusteluu? – Selkokieli ja vuorovaikutus. Teoksessa: Leskelä, Leealaura ja Virtanen, Hannu (toim.) *Toisin sanoen – Selkokielen teoriaa ja käytäntöä*. Opike 2006.

Virtanen, Hannu: *Selkokielen käsikirja*. Opike 2009.

KoL

KANSALAIPOISTOJEN LIITTO KoL
MEDBORGARINSTITUTENS FÖRBUND MiF ry